

Reconstructie van Zwolle rond het midden van de dertiende eeuw. De romaanse St.-Michaëlskerk (1) ligt in het midden van de nederzetting, waar oude landwegen als de (huidige) Diezerstraat (2), Korte Luttekstraat (3), Papestraat (4), Praubstraat en Lombardstraat (5) samenkomen. De Diezerstraat is bereikbaar via een brug over de Grote Aa (6) en is al bebouwd. Bij de Voorstraat (7) vormt zich het havenkwartier van de jonge stad. De Hof van Zwolle (8) en de Hof van Vollenho (9) bevinden zich binnen de stadsmuur. Het huis Middelwijk (10) is gesitueerd aan de landweg naar Assendorp. De omvang en ligging van de stadsmuur is niet exact bekend. Uit het markeboek van Middelwijk en Assendorp kan worden opgemaakt dat het gebied van de Koestraat, Blijmarkt en Kamperstraat (11) aanvankelijk nog buiten de stad lag. Mogelijk heeft de oostgrens (12) in de buurt van de huidige Schoutenstraat en Vijfhoek gelegen. Aan de noordzijde zal de muur de net gegraven Kleine Aa (13) hebben gevolgd.

4 Handelsnederzetting aan de Grote Aa

Ook in de Merovingische periode (600-800 n.Chr.) is er bewoning geweest op de plek van het latere Zwolle. Concrete sporen hiervan zijn aangetroffen bij het stadhuis en op de Melkmarkt. Het gaat om een enkele greppel met bijbehorende paalkuil en een handvol aardewerkscherven. Beide locaties lagen op een hogere dekzandrug op de zuidoever van de Grote Aa.

De oudste historische vermelding van een nederzetting met de naam *Swolla* dateert uit 1040. De akte heeft betrekking op de schenking van een voorganger van de Grote of St.-Michaëlskerk door de landsheer, de bisschop van Utrecht, aan het kapittel van Lebuinus in Deventer. Het is de eerste aanwijzing voor de aanwezigheid van een romaanse kerk die onderdeel vormde van een nederzetting aan de Grote Aa. Deze kerk was gebouwd van tufsteen en lag op de plek van het huidige hoofdkoor van de Grote of St.-Michaëlskerk.

Op de reconstructiekaart van Zwolle in het midden van de dertiende eeuw is links naast de centraal gelegen kerk een agrarisch centrum te zien: de Hof van Zwolle. Een hof was een verzamelplaats waar horige boeren uit de omgeving hun landbouwproducten afleverden. Het gebouwencomplex lag op een ruim terrein gevormd door de huidige Voorstraat, Drogenstraat en Ossenmarkt. Ook hier is de invloed van Deventer te zien, want eigenaar van de hof was lange tijd de proost van het kapittel van Lebuinus.

Door hof en kerk kreeg de nederzetting een centrumfunctie. Dat trok nieuwe bewoners aan, zeker ook omdat Swolla gunstig gelegen was voor een andere belangrijke economische activiteit. Op de oever van de Grote Aa ontwikkelde de nederzetting zich in de tiende eeuw tot een handelsplaats die onderdeel uitmaakte van een handelsnetwerk waar onder andere ook Tiel, Deventer en Utrecht deel van uitmaakten. De huizen

Karolingische penning, geslagen tussen 822/23 en 840 in Melle onder Lodewijk de Vrome.

← De handelsnederzetting aan de Grote Aa bestond in de tiende eeuw mogelijk uit huizen met erven en percelen tot aan het water. Oorspronkelijke illustratie van Paul Beccx, onder goedkeuring aangepast naar het Zwolse beeld.

stonden op de top van de dekzandrug en de erven en percelen strekten tot aan het water van de Grote Aa. Aan de Grote Aa lagen werven en werkplaatsen. De vondst tijdens archeologisch onderzoek van enkele forse houten palen onder Grote Markt 3-5 met een dendrochronologische datering (datering van houtmonsters aan de hand van jaarringen) van 1033-1034, en delen van perceelgrenzen en/of beschoeiingen onder het huidige ANNO Stads museum Zwolle aan de Melkmarkt, gedateerd rond 1064, vormen hier bewijzen voor.

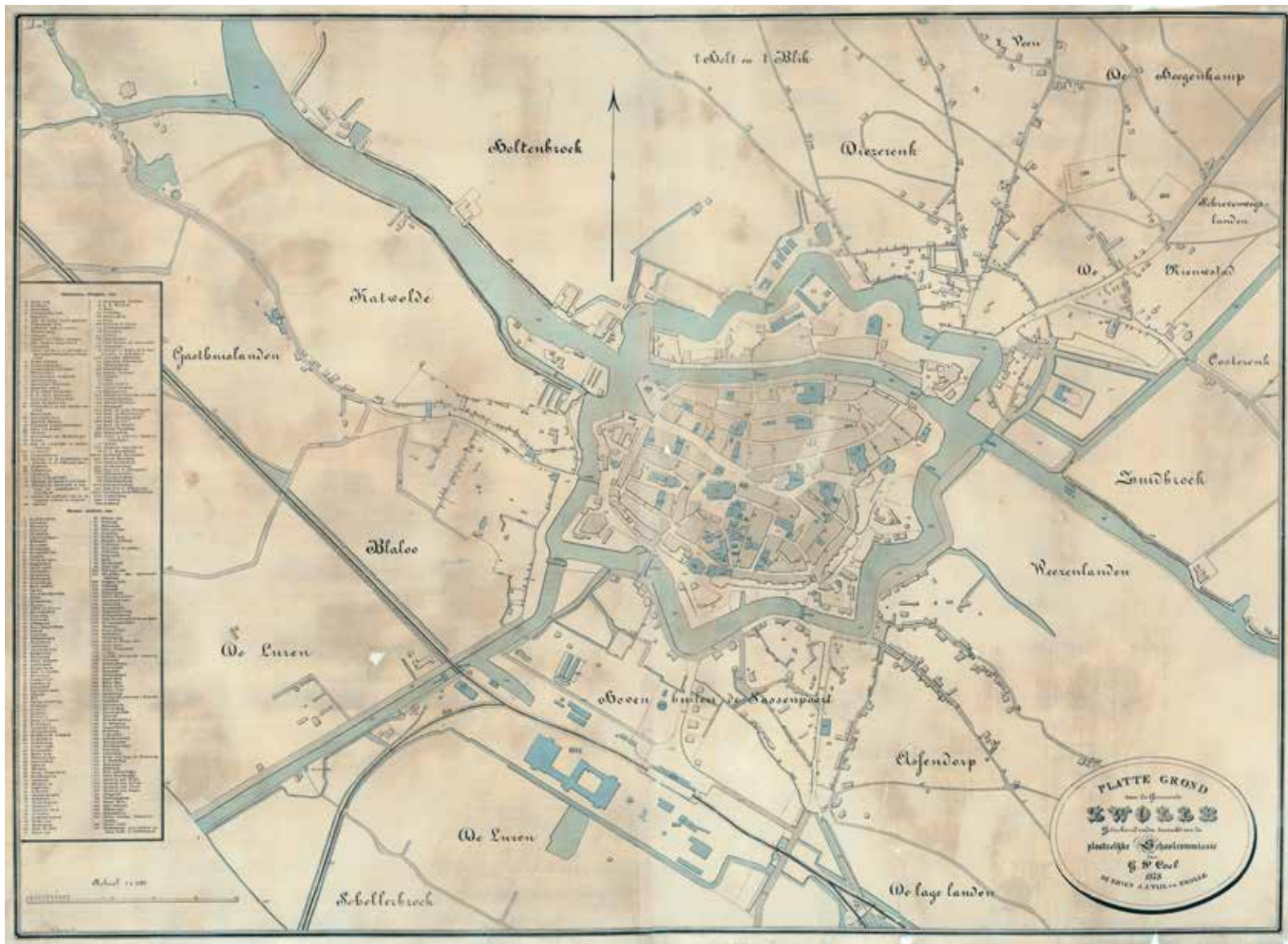
De vele gevonden sintels, die nodig waren om scheepsnaden dicht te maken, wijzen op het gebruik en de reparatie van kleine schepen, zoals rivieraken. De metaalvondsten en het importaadewerk vormen duidelijke bewijzen voor een sterke handelscomponent. Deze activiteiten in de tiende en elfde eeuw hebben zich over een relatief groot gebied langs de Grote Aa uitgestrekt. Swolla uit de tiende en elfde eeuw was waarschijnlijk verder een langgerekte nederzetting waarbij de kern op de plek van het stadhuis aan de Sassenstraat gezocht moet worden. De gunstige ligging van de nederzetting op het kruispunt van hoger gelegen dekzandruggen aan de Grote Aa zorgde ervoor dat juist deze nederzetting in de dertiende eeuw kon uitgroeien tot stad.

In de periode voor 1230 lijken er naast Swolla nog twee bewoningskernen te zijn geweest: Middelwijk en Assendorp. Waar Assendorp tot op heden doorleeft in de gelijknamige wijk roept de ligging van Middelwijk vragen op. In ieder geval moet de hof en buurschap Middelwijk buiten de oudste verdedigingsgordel van Zwolle hebben gelegen.

Opgravingsplattegrond Melkmarkt uit 2015, met daarop de sporen van de handelsnederzetting uit de negende en tiende eeuw. Na duiding van de houten palenrijen, beschoeiingen en andere constructies konden zes percelen worden onderscheiden. De breedte van drie percelen kon met zekerheid worden vastgesteld, de overige drie zijn bij benadering gereconstrueerd.

- perceelscheidingen
- fase 3
- fasering 1 Grote Aa
- fasering 2 Grote Aa
- fasering 3 Grote Aa
- putgrens

Plattegrond van de gemeente Zwolle met het centrum en de omliggende wijken, door G.P. Cool, 1878.

19 Assendorp, Dieze en Kamperpoort

Al op de zestiende-eeuwse kaart van Jacob van Deventer is er bebouwing buiten de stadsmuren te zien. Deze kernen ontstonden langs de uitvalswegen van de stad en werden voorsteden genoemd. Na het midden van de negentiende eeuw, toen de stad binnen de stadsgracht was volgebouwd, groeiden ze sterk.

Langs de uitvalsweg naar Deventer lag Assendorp. Voor 1850 woonden er boeren met kleine bedrijfjes, maar was er nog veel onbebouwd. Rond 1860 werden in Assendorp de eerste sociale woningen gebouwd door het Zwolse Departement der Vereniging tot bevordering van fabrieks- en handelsnijverheid. Daarna verrezen er projectmatig vele arbeiderswoningen in de wijk. Na de vestiging van de Centrale Werkplaats van de staatsspoorwegen in 1869 bood de wijk onderdak aan vele spoorwegmensen. Assendorp werd daarom de wijk van de spoorhazen genoemd en omdat ze veelal van socialistischen huize waren ook wel 'het Rode Dorp'. Een andere belangrijke werkgever was de in 1804 gevestigde azijnfabriek van Heerkens en Schaepman op de hoek van het Groot

Wezenland en de Assendorperstraat. Assendorp heeft tot op de dag van vandaag zijn oorspronkelijke karakter als gezellige volksbuurt behouden.

In de zeventiende eeuw ontstond voor de Kamperpoort een kern langs de Hoogstraat, de uitvalsweg naar Kampen. Daarna

bouwde men langs de Mussenhage en het Achterom.

In de negentiende eeuw zien we een uitbreiding in de omliggende straten. Uit de namen van sommige straten vallen de oude beroepsactiviteiten af te leiden zoals de Grote Baan en Lijnbaan waar touwslagers actief

waren. Verder woonden er tuinders, boeren, arbeiders, blekers en kleine ondernemers. Tot 1931 werd de veemarkt gehouden langs de stadsgracht. Dit bracht op vrijdag een grote drukte met zich mee. Talloos waren de koffiehuisen, winkeltjes, stalhouderijen en kleine ondernemingen die iets met het boerenbedrijf te maken hadden, zoals wagenmakers, hoefsmeden en zadelmakers. Bekende industriële werkgevers rond 1900 waren de wasdoek-, later vloerzeilfabriek van De Vogel & Van Calcar (VOCA), de biscuitfabriek van Helder en de chemische (zeep)fabriek De Fenix. De wijk Kamperpoort kenmerkte zich door een hecht sociaal karakter en is in de laatste decennia grondig gerenoveerd.

Voor de Diezerpoort ontstond rond de zeventiende eeuw langs de uitvalswegen naar het oosten en noorden een belangrijke voorstad, ook wel Nieuwstad of Nijstad genoemd. Ook hier waren in de negentiende eeuw grote uitbreidingen. Vooral arbeiders vonden een (eenvoudige) woning. Kleine zelfstandigen vestigden zich langs de uitvalswegen. Voor hoefsmederijen was dit een gunstige plek door de paardenmarkt die aan de Brink werd gehouden. Dit is nog altijd te zien aan de hoefsmederij in de Thomas a Kempisstraat. Aan deze straat waren ook vele herbergen gevestigd. Langs de Nieuwe Vecht ontwikkelde zich in de negentiende eeuw het eerste Zwolse industriegebied met vijf molens en de olie- en veevoederfabriek van Reinders.

In de voorsteden kweekte men groenten voor inwoners van de stad op kleine percelen en in hoven. Hoven konden zowel tuinhuisjes of prieeltjes van rijke burgers zijn maar ook groentetuinen. Elk van de voorsteden kent nu nog een aantal straatnamen dat het achtervoegsel -hoven bevat zoals Diezerhoven en Achter de Hoven of het achtervoegsel -enk, zoals Assendorperenk, Diezerenk en Oosterenk. De enken, doorgaans wat opgehoogde zandgronden, waren uitermate geschikt voor de verbouw van groenten en aardappelen. Aan het rijtje van plekken met tuinderijen kan ook de Assendorperlure worden toegevoegd waar tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw nog vele kassen stonden.

↑ Deventerstraatweg (na 1945 Van Karnebeekstraat), gezien vanaf de Hoge Spoorbrug. Ansichtkaart ca. 1910.

➤ Het begin van de Thomas a Kempisstraat, met rechts de Brink. Ansichtkaart ca. 1915.

→ De volksbuurt de Mussenhage in de Kamperpoort. In het verlengde van de straat de toren van de negentiende-eeuwse katholieke St.-Michaëlskerk en rechts tussen de schoorstenen de Peperbustoren. Foto ca. 1910.

← Gezicht op Zwolle vanaf het landelijke gebied ten oosten van de stad. Schilderij door J.W. Meijer, ca. eind negentiende eeuw.

Plattegrond van Zwolle uit de stedenatlas door Georg Braun en Frans Hogenberg, 1581. De plattegronden werden vergezeld door korte beschrijvingen in het Latijn. Het vogelvluchtgezicht geeft een goed beeld van de ommuurde stad. Hoewel de vorm van de stad niet klopt, is elk gebouw en woonhuis afzonderlijk ingetekend. Rondom de stad de stadsmuur met stadspoorten, muurtorens en de gracht. Op het centrale Marktplaats zijn hessenwagens en mensen ingetekend, in de Grote Aa dekschuiten, bij het Rodetorenplein grotere schepen en de stadskraan voor de overslag van goederen.

11 Markten en handel

Binnen het vroege handelsverkeer speelden jaarmarkten een belangrijke rol. De gunstige ligging aan een knooppunt van (water)wegen en een vruchtbaar achterland maakten Zwolle tot een natuurlijke marktplaats. In 1265 kreeg Zwolle het eerste schriftelijk vastgelegde markprivilegie van de bisschop van Utrecht. Rond de naamdag van St.-Bonifatius (5 juni) mocht de stad een jaarmarkt houden. Begin veertiende eeuw kende de stad vijf meerdaagse jaarmarkten. Handlaren kwamen vaak van ver, uit Holland en Brabant, uit Oost- en Noord-Nederland en de aangrenzende Duitse gebieden. Naast de internationale jaarmarkten waren er de week- en dagmarkten die voorzagen in de alledaagse behoeften van stedelingen en bewoners uit de regio.

In de middeleeuwen had de IJsselstreek een scharnierfunctie tussen twee belangrijke

handelsgebieden: het Vlaams-Hollandse in het westen en het Hanzegebied in het oosten. Het jaarmarktenstelsel verbond Zwolle met de Vlaams-Hollandse regio, daarnaast onderhield men losse contacten met de Hanze. De relatief open economische ruimte van de dertiende en veertiende eeuw werd door toenemende rivaliteit tussen Holland en de Hanze na 1400 steeds meer ingeperkt. Zwolle moest jongleren tussen beide gebieden. De banden met de Hanze werden strakker aangehaald in 1407 via de 'wederopname' van de stad in dit handelsverband, maar Zwolle ging evengoed andere handelsovereenkomsten aan. Men probeerde met succes het optimale uit de ligging tussen de twee handelsblokken te halen. Zwolle werd een belangrijke overslagplaats.

Uit het Duitse achterland kwamen Bentheimer zandsteen, linnen, ijzerwaren en

hout. In de houtzaagmolens werden half-fabricaten als planken en balken gemaakt, om verder te verhandelen. De stad behield de functie als overslagplaats ook in de zestiende eeuw, zeker toen door het verzanden van de IJssel de opkomende Hollandse steden hun goederen steeds meer naar Zwolle stuurden. Het Rodetorenplein bruide van activiteit.

Het belang van internationale jaarmarkten liep vanaf de zestiende eeuw terug, maar de Zwolse weekmarkten hielden hun populariteit in de regio. Op vaste plekken in de stad werden specifieke goederen verkocht, zoals nog altijd is af te leiden uit sommige straatnamen. Vis werd verhandeld ter hoogte van de overkluizing van de Grote Aa, de huidige Oude Vismarkt. In 1794 werd de vishandel verplaatst naar de Jufferenwal, waar ook de visafslag was. De Grote Markt

was het centrum van de graan-, groente- en fruithandel. Melk en boter werd verhandeld halverwege de Grote Markt en het Rodetorenplein (de huidige Melkmarkt). Dat trok zoveel publiek dat een nieuw plein nodig was, de Nieuwe Markt. Na 1827 werd het Grote Kerkplein toegevoegd als marktplaats voor handel in tweedehands goederen en stoffen.

Veehandel bleef door de eeuwen heen een belangrijke marktactiviteit. In de lente was er de magere beestenmarkt en in het najaar de vette beestenmarkt. Zwolle was, met zijn grazige weiden zoals in de Mastenbroekerpolder, belangrijk als halteplaats en knooppunt in de ossenhandel vanuit Jutland en Noord-Duitsland naar het zuiden. De veehandel was eerst gesitueerd buiten de Diezerpoort. Halverwege de zeventiende eeuw werd de ossenhandel verplaatst naar het gebied rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de huidige Ossenmarkt. Buiten de Diezerpoort werd vanaf 1690 tot ver in de twintigste eeuw de paardenmarkt gehouden. In het midden van de negentiende eeuw verhuisde de veemarkt naar de Beestenmarkt, de huidige Harm Smeengekade en Pannekoekendijk, en vandaar in 1931 naar de Veemarkt. Het was jarenlang een van de grootste veemarkten van Nederland, zeker na de bouw van de IJsselhallen in 1971. In 2001 kwam hier abrupt een eind aan door de uitbraak van veeziekten.

➤ Gezicht op het Rodetorenplein te Zwolle, inkttekening door Jacobus Verstegen, 1770. Op de voorgrond een man zittend op een stapel Bentheimer zandsteen.

➔ De Beestenmarkt, op de tegenwoordige Harm Smeengekade, in 1895.

← Zwolle vanaf het Zwartewater, ca. 1675, olieverf op doek, anoniem. Gezicht op de ommuurde stad vanuit het noorden, met activiteiten in de haven bij de stadskraan op het Rodetorenplein. Op de voorgrond grazige weiden en een blekerij.

Uitsnede uit de Hottingerkaart van 1783. Op de kaart zijn verschillende landgoederen en buitenplaatsen rondom Zwolle te zien. De voorname huizen, havezaten en bijbehorende tuinen werden op de hogere delen van het landschap gesitueerd. Inzet: de havezaten ‘Cranenbergh’ en ‘Campherbeek’ in de buurtschap Berkum (Berchem).

16 Landgoederen en buitenplaatsen

In de achttiende en negentiende eeuw toonde zich een nieuw ruimtelijk aspect van stedelijke cultuur in het omringende platteland. Gefortuneerde Zwollenaren kochten zomerverblijven en buitenhuizen in het aantrekkelijke rivierenlandschap. Geïnspireerd door een nieuwe natuurbeleving leefden zij zich uit in de aanleg van fraaie tuinen en parken bij hun buitenhuizen. De elite van bestuurders, advocaten en rechters alsook kunstenaars en dichters volgden (oud)adelijke geslachten die soms al eeuwenlang landgoederen en havezaten in eigendom hadden. Langs de uitvalswegen naar Kampen, Deventer en Heino ontstond zo een parkachtig gebied.

Deze ontwikkeling is te volgen op eigentijdse landkaarten. Van 1773 tot 1794 brachten verschillende militaire ingenieurs grote delen van Oost-Nederland in kaart. Deze kaartencollectie staat bekend als de Hottinger-atlas. Behalve vestingwerken bij de steden werden landwegen, rivieren en

weteringen met de landgoederen en buitenplaatsen nauwkeurig in kaart gebracht. Dat gold ook voor de parken en tuinen, die voor het grootste deel een geometrische indeling kenden, met rechte lanen. Fraaie voorbeelden zijn Windesheim ten zuidoosten van Zwolle, en Boschwijk en Soeslo langs de weg naar Heino. Langs de IJssel zien we onder andere Schellerberg en Oldeneel. Ook het gebied rondom de Vecht, tussen Zwolle, Dalfsen en Ommen, was een geliefde omgeving met achtereenvolgens Kranenburg, Campherbeek, Marsrust, Beeze en Vechterweerd, gevolgd door de Leemcule, Gerner, Den Berg en Rechteren.

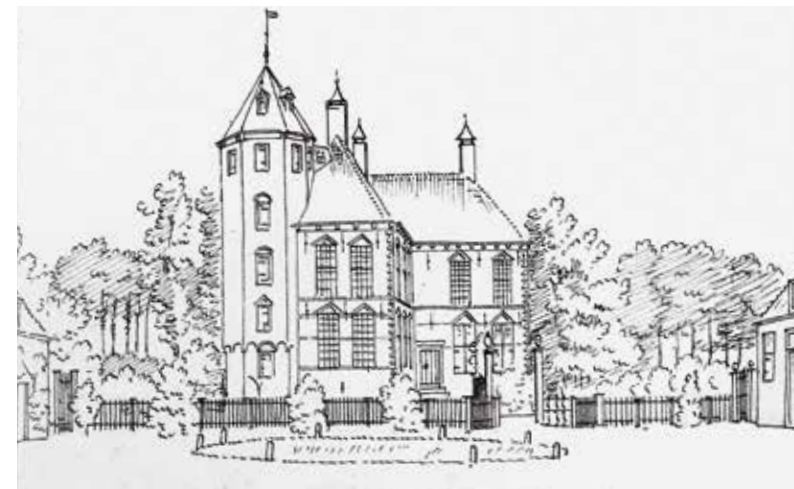
Dit buitenplaatsenlandschap maakte in de late achttiende en vroege negentiende eeuw een omvangrijke transformatie door. Rechte lanen en geometrische vormen maakten plaats voor slingerpatronen, opvallende glooiingen en golvende vijfervormen. Met deze modieuze landschapstijl trachtte men zoveel mogelijk het natuur-

lijke ideaal na te bootsen. Op gedetailleerde kadasterkaarten uit de periode 1811 tot 1832 is deze ontwikkeling in de aanleg van landschapstuinen bij stadsvilla's en de landschapsparken bij de buitenplaatsen goed te volgen.

Een bijzondere kadasterkaart uit 1822 toont het landschapspark bij Windesheim. Het landgoed, in 1777 door Joachim van Plettenburg en Cornelia Charlotte Feith aangekocht, bestond uit een omgrachte huisplaats, bouw- en weilanden, bosgronden en een omvangrijk lanenstelsel. In 1789 werd de in Doetinchem geboren architect Jacob Otten Husly (1738-1796) aangetrokken om de bestaande situatie om te vormen tot een omvangrijk landschapspark. Op de kadasterkaart is een uitgebreid stelsel van slingerpaden afgebeeld, gesitueerd in een afwisselend groen decor bestaande uit bomen, golvende bosranden, glooiende gazons, slingerende waterpartijen, bijzondere gebouwtjes en doorkijkjes op de omliggende

‘Huis Kranenburg buiten Zwol, den 30 mey 1756’. Pentekening van Cornelis van Noorde. Het huis is in 1844 afgebroken; op het terrein werd in 1926 de nieuwe gemeentelijke begraafplaats ingericht.

Huis Campherbeek in de buurtschap Berkum. Pentekening door Abraham de Haen, 1729.

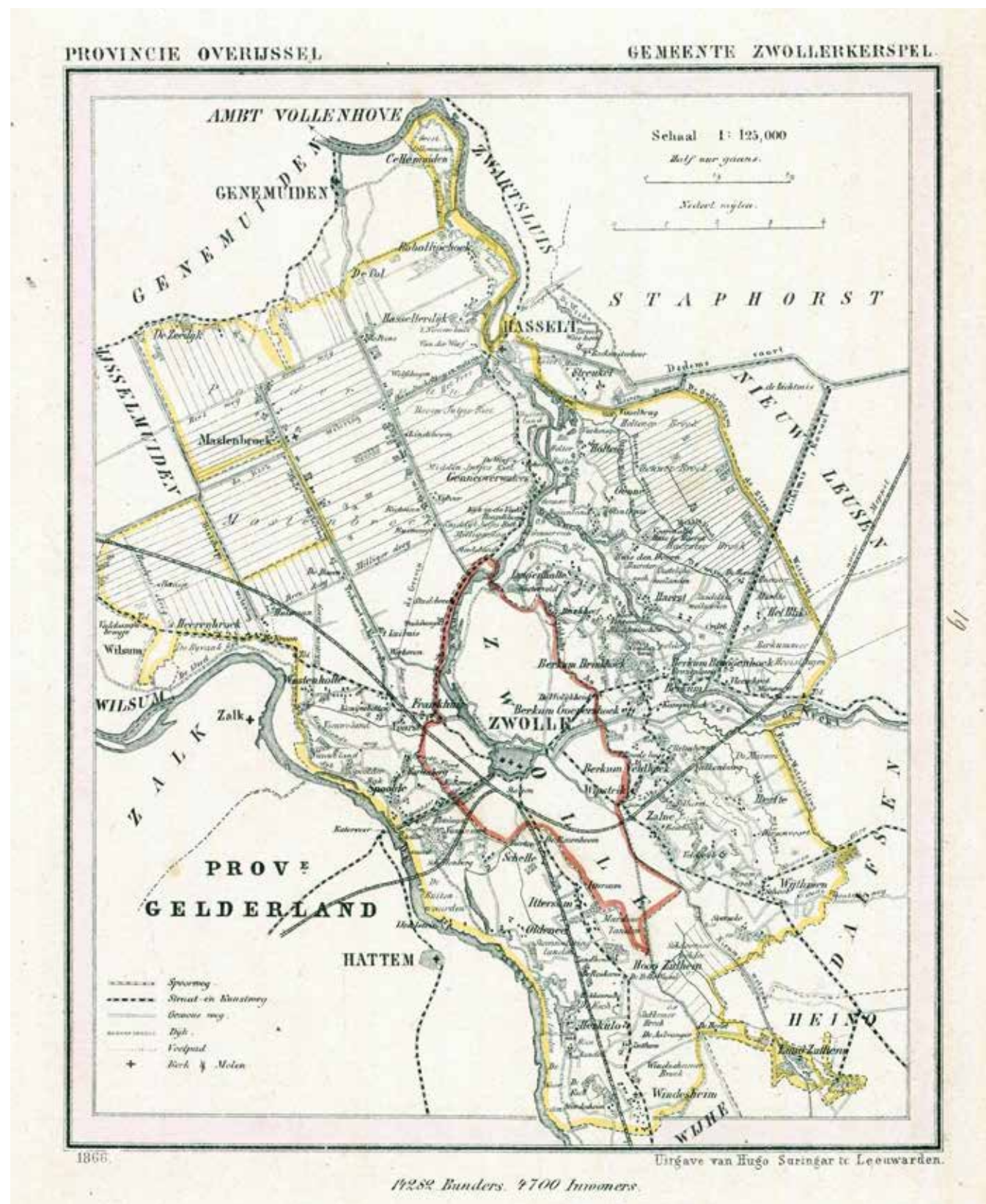
agrarische gronden. In een toelichting op zijn ontwerp benadrukte de architect het belang van vergezichten en zichtlijnen. Hij werkte met een middenas die vanaf het huis steeds breder werd, zodat er vrij zicht ontstond ‘op de Zwolschen Tooren’. Zo werd in het buitengebied nadrukkelijk de verbinding met de stad gezocht. In navolging van Husly werkte tuinarchitect Georg Anton Blum (1765-1827) aan het begin van de negentiende eeuw aan een uitbreiding van de rondwandeling in het noordelijke deel van het park. Blum woonde en werkte in Zwolle, in de nabijheid van zijn invloedrijke klantenkring. Behalve voor Windesheim ontwierp Blum landschapsparken bij onder meer Oldeneel, Vilsteren, De Horte, Den Aalshorst, De Gunne en Huis Almelo. Daarnaast was hij betrokken bij de aanleg van IJsselvliet, Kortenberg en Schellerberg alsmede diverse tuinen in de stad. Zijn oeuvre is nog steeds van grote betekenis voor het huidige groene Arcadië, het lieflijke parklandschap met aantrekkelijke wandelingen rondom Zwolle.

Huize Windesheim, een havezate uit de zeventiende eeuw, gefotografeerd in 1922. Het kasteel is op 20 oktober 1944 verwoest door een geallieerde luchtaanval.

← Hoewel Nederland talrijke landschapsparken kent, vormen de parken en tuinen in Overijssel een unieke collectie. Dit heeft alles te maken met de vroege periode waarin ze werden aangelegd – de late achttiende en vroege negentiende eeuw – en met de ruimtelijk-architectonische kenmerken. We zien hier het landschapspark bij Windesheim op de kadasterkaart uit 1822. Goed zichtbaar is hoe op minutieuze wijze hoofden en bijgebouwen en verschillende tuinen in het landschap zijn ingepast en slim gebruik is gemaakt van de kenmerken van het landschap met zijn rivierduinen en rivierstroomvlakten.

← Kaart van de gemeente Zwollerkerspel, 1866.

→ Overschilderen van Zwollerkerspel op een plaatsnaambord, 1967.

↓ De 'verspreiding der bevolking in bewoonde oorden in de gemeenten Zwolle en Zwollerkerspel volgens de volkstelling van 31 december 1930'.

↘ Situatietekening van vliegterrein 'de Koppels' in de gemeente Zwollerkerspel, 1934, benodigd voor het aanvragen bij de Kroon van de aanwijzing van 'de Koppels' als luchtvaartterrein. In juli 1931 richt het college van burgemeester en wethouders zich tot de directie van de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en de Koloniën (de latere KLM). Nadat een goedgekeurde locatie afvalt, vormen de landerijen aan de Berkumerbrinkhoek die de naam 'de Koppels' hebben meegekregen de geschikte locatie voor de aanleg van het vliegveld, dat uiteindelijk niet als zodanig in gebruik is genomen.

bronnen' te kunnen ontwikkelen. De brochure *Zwolle slaat de vleugels uit* maakte in de jaren vijftig nog eens duidelijk dat industrialisatie noodzakelijk was om de groeiende stadsbevolking aan de slag te kunnen houden – evenals de bewoners van het leeglopende platteland, die door schaalvergroting, rationalisatie en mechanisatie veel minder arbeidsperspectief hadden.

Van een annexatie was geen sprake, aldus burgemeester Roelen in 1964, reagerend op defensieve geluiden vanuit Zwollerkerspel. Volgens hem – en anderen – werd slechts de historische fout om stad en kerspel in 1802 van elkaar te scheiden, hersteld. Zwolle had de ooit verloren gegane ruimte nu hard nodig om de bevolkingsgroei op te vangen. En het ontbrak aan ruimte voor industriële ontwikkeling; het volume van 142 hectare dat volgens de prognoses in 1980 nodig zou zijn, was al in 1950 bijna opgesoupeerd.

In januari 1966 werden Gedeputeerde Staten van Overijssel en Binnenlandse Zaken het erover eens dat Zwolle de kans moest krijgen 'ongehinderd de vleugels uit te slaan'. Niet alleen vanuit Zwols, maar ook vanuit landelijk belang, aldus het wetsvoorstel, moest de groeikern aan de IJssel alle ruimte krijgen. De Tweede Kamer gaf groen licht en op 7 maart 1967 stemde de Eerste Kamer in: Zwollerkerspel zou worden opgeheven. Op 1 augustus was het zover.

Zwolle werd niet alleen vijf keer zo groot qua oppervlakte, maar sprong ook van ruim 60.000 naar iets meer dan 73.000 inwoners. Het kreeg een buitengebied met kernen als Berkum, Ittersum, Windesheim en Wes-

tenholte. Zwolle kon, geheel naar de titel van de brochure uit de jaren vijftig, inderdaad zijn vleugels uitslaan.

30 Zwollerkerspel opgeheven

Met alle uitbreidingsplannen liep Zwolle steeds meer tegen zijn fysieke grenzen aan. De kaart toont hoe de stad gevangen zat in de omringende buurgemeente Zwollerkerspel. Dit probleem werd in 1967 rigoureus opgelost met de annexatie van het grootste deel van de gemeente Zwollerkerspel; kleinere delen werden aan omliggende gemeenten toebedeeld. In één klap kreeg de gemeente Zwolle er ruim 8.000 hectare grond en zo'n 13.000 inwoners bij.

Daarmee verviel de regeling van 23 oktober 1802 die de zeggenschap van Zwolle

over het kerspel formeel had beëindigd. De toen nieuwgevormde gemeente Zwollerkerspel was qua oppervlakte zeven keer zo groot als Zwolle, dat het moest doen met een schamele 2.000 hectare.

Als 'een gordel van blauw en groen' lag de gemeente sindsdien om de stad heen. Zwollerkerspel, met in 1814 ongeveer 3.500 inwoners, groeide gestaag. Zwolle bleef echter in veel opzichten het centrum van het omliggende gebied, niet alleen als marktplaats, maar ook op het terrein van rechtsbedeling, kerkelijk en cultureel leven,

en gezondheidszorg. Zelfs het gemeentehuis van Zwollerkerspel stond in Zwolle. Sinds 1916 was het gevestigd in een herenhuis aan het Ter Pelkwijkpark. Het was niet verwonderlijk dat Zwolle vanaf 1873 voortdurend probeerde te tornen aan de grenzen van de buurgemeente.

Spoedig na de Tweede Wereldoorlog maakte Zwolle zijn ambities opnieuw duidelijk. De stad voelde zich daarbij gesteund door het rapport Van Vuuren uit 1938-1939 (zie hoofdstuk 22), waarin werd aangegeven dat er ruimte nodig was om de 'welvaarts-

